

References

1. Anderson B. Uyavleni spilnoty. Mirkuvannya shchodo pokhodzhennya i poshyrennya natsionalizmu. – K., 2001. – 272 s.
2. Bolshaya entsyklopediya. Slovar obshchedostupnykh svedeniy po vsem otraslyam znaniya. – SPb.: Prosveshchenye, 1896. – T.17. – 798 s.
3. Hobbs T. Levyafan, ili Materiya, forma i vlast hosudarstva tserkovnoho i hrashdanskoho. Soch.: V 2 t. – M., 1991. – T.2. – 590 s.
4. Istoriya hosudarstva i prava zarubezhnykh stran. Chast' 1. – M.: Izdatelskaya hruppa INFRA M – NORMA, 1997. – 480 s.
5. Myshe P. Suverenitet v neustoychivoy srede // Kommunyst. – 1991. – №13.
6. Russo Zh. Zh. Ob obshchestvennom dohovore. – M.: Kanon-Press-Ts, 1998. – 416 s.
7. Siyes E.–Zh. Chto takoe tretie soslovie? // Abbat Siyes: ot Burbonov k Bonapartu. – SPb.: Aleteyya, 2003. – 224 s.
8. Smit Antoni D. Natsionalna identychnist. – K.: Osnovy, 1994. – 224 s.
9. Smyt E. Natsyonalizm i modernizm: Kriticheskiy obzor sovremennykh teoryi natsiy i natsyonalizma. – M.: Praksis, 2004. – 464 s.
10. Filippov A. Suverenitet // Apolohiya. – 2005. – May. – №3.
11. Chudinov A. N. Slovar inostrannykh slov, voshedshykh v sostav russkogo yazyka. – SPb.: Izdanye V. Y. Hubinskoho, 1910. – 1004 s.
12. Bodin Jean. Book 1 // Six Books of the Commonwealth – Les six livres de la République / Abridged and translated by M. J. Tooley. – Oxford: Basil Blackwell Oxford, 1955. – 256 p.
13. Gellner E. Thought and Change. – Chicago: University of Chicago Press, 1965. – 224 p.
14. Gellner Ernest. Nations and Nationalism. Ithaca. – NY: Cornell University Press. 1983. – 208 p.
15. Goyard-Fabre S. Y–a–t–il une crise de souveraineté? // Revue internationale de Philosophie. – 1991. – №4.

Lytvynenko K. O., graduate student of the Department of Humanitarian Security of the National Institute for Strategic Studies (Ukraine, Kyiv), kyrylo.lytvynenko@gmail.com

Separatism as a phenomenon of social life of the era of modern

The article analyzes the process of development of the modern meaning of separatism. Historical and legal analysis of sources provides grounds to say that the mentioned concept has passed certain stages of its formation and at first it defined certain activities of religious communities aimed at separation from the church hierarchy. In the modern period of history separatism was used to define a policy and practice of some groups of people (national, ethnic minorities and others) aimed at secession from certain states to defend their interests and implement within some other or their own newly established state. The article substantiates connection of the modern notion of separatism with such historical processes of the modern era as the development of national sovereignty, formation of modern nations and states, formation of principles of self-determination of nations and territorial integrity of states in the international law etc. It is noted that these factors had a significant impact on the formation of the concept of separatism and the emergence of modern separatist movements.

Keywords: separatism separatist movement, modern, modern era, state sovereignty, nation, national state, nationalism.

Litvinenko K. A., аспирант отдела гуманитарной безопасности, Национальный институт стратегических исследований (Украина, Киев), kyrylo.lytvynenko@gmail.com

Сепаратизм как феномен социального бытия эпохи модерна

Анализируется процесс становления современного значения понятия сепаратизм. Исторический и правовой анализ источников дает основания говорить, что указанное понятие прошло определенные этапы своего становления и сначала им преимущественно обозначали движение религиозных сообществ к отделению от церкви. Уже в современный период истории сепаратизм начали трактовать как политику и практику определенных групп лиц (национальных, этнических меньшинств и других) направленную на обособление от определенного государства для отстаивания и реализации своих интересов в рамках другого или своего собственного новообразованного государства. Статья обосновывает связь современного понятия сепаратизм с такими историческими процессами современной эпохи как закрепление государственного суверенитета стран, формирование наций и современных государств, закрепление в международном праве принципов права наций на самоопределение и территориальной целостности государств. Отмечается существенное влияние указанных факторов на формирование понятия сепаратизма и появление современных сепаратистских движений.

Ключевые слова: сепаратизм, сепаратистское движение, модерн, новое время, государственный суверенитет, нации, национальное государство, национализм.

* * *

УДК 141.319.8:316

Рижкова Д. С.,
аспірантка кафедри теоретичної
та практичної філософії, Харківський
національний університет ім. В. Н. Каразіна
(Україна, Харків), carerucita-roja@mail.ru

ІНШИЙ В ЛОКУСІ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Йдеться про феномен Іншого у форматі сучасного міста. Метою даної статті виявляється розкриття міських просторів з точки зору їх впливу на ідентичність городян через порівняння «Я» з Іншими. Міські простори можуть мати різноманітну смислову наповненість і різний вектором взаємодії. Існують такі місця, які практично ніяк не впливають на індивідів, в той же час, існують простори, схожі скоріше на просторові парадокси, розриви і локуси, які певним чином впливають на саморозкриття.

Також аналізується взаємовідношення Інших з різними групами в залежності від ступеня їх колективізації/індивідуалізації. У роботі використовується два основні методи – онтологічний і феноменологічний. Онтологічний метод передбачає з'ясування буття-життєвих особливостей Іншого, феноменологічний – погляд на нього з позиції суб'єкта. Наприкінці зроблені висновки про зміну засобів і принципів взаємодії з Іншими, а також про корегування термінологічної та онтологічної наповненості даного феномена.

Ключові слова: Інший, місто, простір, світ, натовп.

Проблема Іншого та взаємодії з ним існує ще з перших десятиліть двадцятого століття. Найбільш знаковими та видатними фігурами у цій області були М. Бубер, Б. Вальденфельс та Е. Левінас. Але ж головною метою цих дослідників було виявлення місця та статусу Іншого у світі в цілому. Сучасні міста мають велике значення для формування смисложиттєвих орієнтирів для їх мешканців. Роль грає багато факторів, в тому числі характерні риси різних просторових локусів, а також різна ступінь залученості городян до тих чи інших спільнот. У цій статті здійснюється спроба проаналізувати взаємодію з Іншим на прикладі типових міських середовищ та угруповань.

Інший може розглядатися відразу з кількох точок зору. Тут увагу буде звернено на його антропологічний статус. Іншим виступає якийсь нетотожний «Я» суб'єкт. Без нього «Я» і самопізнання як процес виявляються неможливими. Суб'єктами сучасного міського життя є не стільки традиційно-статусні, скільки такі індивіди, що ідентифікують себе з різними локусами середовища, що живуть у різних вимірах соціокультурного простору. «Я» стає собою тільки через ставлення до Іншого.

Постмодерна культура привнесла в міське життя невід'ємний елемент рухливості і плинності всього. І це «все» включає в себе як недовговічні будівлі та приміщення, так і «нетривких» людей – тих Інших, які намагаються знайти себе в потоці ідентичностей, проходячи безліч стадій, змінюючи безліч образів, але залишаючись настільки ж рухливими, не вкоріненими і мінливими, як сучасний міський простір, що оточує їх. «Він сприймає те, що існує навколо нього, просто речі і істоти як речі; він сприймає те, що відбувається навколо нього – просто події і вчинки як події, речі, які складаються з властивостей, і події, що складаються з миттєвостей, речі, віднесені до просторової сітки, і події, віднесені до тимчасової сітки, речі і події, обмежені іншими речами і подіями, вимірювані ними, порівнянні з ними, – впорядкований світ, розчленований світ» [3, с. 21]. Такий світ надійний і викликає почуття хоч невеликої прив'язки і вкоріненості. Він може звужуватися до простору власної тілесності, може розширюватися до рівня міста, а може поширюватися на весь світ як такий. Це і є деяка дійсність, характерною рисою якої є те, що чисто теоретично вона може бути розділена з Іншими. Проте ж, варто визнати,

що, незважаючи на реальне існування твердої структури і форми світу чи, міста, чи часто люди бачать його максимально відмінним від загальноприйнятої картинки. У такому світі, який намагається бути об'єктом для всіх і кожного, насправді неможлива справжня зустріч з Іншими.

Інший суб'єкт в місті не може бути зведений до жодного точного типу. Матеріальні «місця» Іншого в місті можуть варіюватися – від міських задвірок і околиць, до самого центру, тієї його частини, яка представляє собою внутрішні дворики, «зворотній бік» центральних парадних вулиць. Він може набувати вигляду «міського божевільного» і, внаслідок цього, не буде вхожий в жодну пристойну міську будівлю. Але також Інший може виглядати зовні зовсім звичайним городянином, правда, тільки до тих пір, поки він не заявить про свою громадську позицію. Час Іншого в місті здатний викликати роздратування у натовпу. Його складно назвати не обов'язковим, оскільки деякі речі він виконує точно в строк, і навіть раніше, а виконання інших, внутрішньо йому чужих, він може затягувати на невизначену тривалість. Він завжди буде діяти кілька нарочито «не так як усі». Зовнішній вигляд як щось напускне і несуттєве цілком може виявитися тим же, що і у тисяч його співвітчизників, але внутрішній стрижень виявиться міцним, збудованим на чітких принципах. Інший – це той, хто ледь плететься в поспішаючому кудись натовпі, це той, хто біжить вперед, розштовхуючи повільно прогулюючихся городян. Він – одинак і відчуває себе затишно тільки серед невеликої кількості таких же одинаків. Але головна його перевага полягає в тому, що, на відміну від інших людей, скutih, як фортецю, стінами власних будинків і закритою наглухо свідомістю, Інший в будь-якому куточку міста відчуває себе «як удома». Він безсоромно розширює це почуття і в своєму максимумі може прийти до відчуття себе у світі, як в Граді. Інший – навіть якщо не приходить до космополітизму, без сумніву виявляється кочівником, номадою, що не прорубується кризь «міські джунглі», але відчуває себе в переплетенні проспектів, площ і вулиць також вільно, як у відкритому степу.

Зсув парадигм в першу чергу пов'язано з постійно прогресуючим розпадом колишніх форм людського спільного життя. Тут маються на увазі людські спільності, які в кількісному відношенні не можуть бути більшими, ніж це можливо для постійного перебування разом всіх поєднаних ними людей і для їх безпосередніх відносин один до одного. Якісно ці спільності такі, що для будь-якої людини, народженої або врослої в них, приналежність до них визначається долею і живою спадкоємністю, а не вільно виникаючими зв'язками з іншими членами групи. До таких форм відносяться, зокрема, традиційні сім'я, ремісничий союз, сільська і міська громади. Їх руйнування і деформація стали неминучою платою за спробу звільнення людини.

Старі органічні форми можуть зберігати свою зовнішність, але поступово і постійно руйнуються зсередини, втрачаючи сенс і духовну міцність. Нові суспільні форми і народжені ними людські взаємозв'язки не дають минулого відчуття стабільності. Почуття самотності, що загострюється, заглушається і пригнічується діловими турботами, але варто людині відірватися від суєти і увійти в круговерть дійсного життя, вона відразу дізнається і відчуває глибину цієї самотності. Ідентичність, що постійно рухається – незмінна плата за

право відчувати себе чимось більшим, ніж органічний гвинтик людської машини–міста.

Яким би не був Інший, він викликає схожі почуття у «натовпу». Це неприйняття, роздратування, часто страх, змішані в той же час із задрістю і деяким благоговінням. Проте достовірність і істинність самоті перевіряються не всередині «Я», а саме у відносинах з безіменним натовпом. Нажаль, Інший не був би таким, якби постійно не стикався з «добропорядними громадянами» і не співвідносив себе з ними. Самобуття завжди пов'язане з буттям як таким, з оточенням. Місто тут – саме та частина буття, яка найбільш щільно прилягає до самосвідомості індивіда і провокує його на варіювання його власного місця і статусу. У сучасності людина стала занадто «проблематичною» для самої себе. Індивідуалістична антропологія, зайнята ставленням людської особистості до себе самої і властивим їй ставленням між духом і інстинктами, також не може привести до повноцінного пізнання людини. Індивідуалізм і колективізм, як дві основні тенденції звернення до сутності сучасної людини, є, незважаючи на удавану відмінність причин, по думці М. Бубера, є закономірним результатом впливу масштабної соціальної та космічної «бездомності» на світовідчуття людини, що впадає в безмежну самотність. «Особистість відчуває себе одночасно і підкидьком природи, кинутим, подібно небажаній дитині, напризволяще, і ізгоєм посеред галасливого людського світу» [2, с. 227].

У індивідуалізмі людина в першу чергу приймає цю ситуацію тотальної самотності. Вона хоче вибудувати фортецю з міцними стінами у вигляді тієї життєвої філософії, згідно з якою внутрішня ідея як атрибут уяви пояснює реальність так, як їй заманеться. Людина як підкидьок природи виявляється індивідом в самому радикальному сенсі, вона погоджується на долю підкидька, так вона гарантує збереження своєї індивідуальності. Саме так вона погоджується і на буття ізгоя в якості особистості, тому що тільки монада, вільна від будь-яких зв'язків з іншими, може усвідомити себе як граничне вираження індивідуальності. У спробі врятуватися від відчаю, принесеного самотністю, людина поетизує її. Сучасний індивідуалізм в певній мірі заснований на ілюзії, і в цьому основна причина його краху: для того, щоб впоратися з ситуацією самотності, мало однієї уяви.

У колективізмі для того, щоб уникнути долі одинака, особистість цілком розчиняється в одному з сучасних великих групових утворень. Чим масивніше, монолітніше і дієвіше це утворення, тим надійніше відчуває вона свою захищеність і відчуженість від бездомності буття. Людині здається, що відтепер немає сенсу боятися життя, адже потрібно тільки влитися в простір «загальної волі», а власна відповідальність за непомірно ускладнене буття може бути розчинена у колективній, що довела, що будь-яка складність їй дарма. Нібито немає більше підстав і для космічного страху, тому що на зміну незатишного веселіття прийшла технізована природа і нове суспільство. Колектив бере на себе відповідальність щодо забезпечення загальної безпеки. У такій ситуації вже немає місця уяві. Але багато в чому сучасний колективізм настільки ж ілюзорний, як і індивідуалізм. Здійснене приєднання особистості до надійно функціонуючого і осягаючого собою велику людську масу «цілого» не є з'єднанням людини з людиною. Людина в колективі – це абсолютно не відносини людина–

людина. Ніякі спроби укласти союз з побратимами по життю не звільняють особистість від її самотності, вона завжди залишається при ній. «Ціле», «натовп» з їхніми претензіями на володіння цілісністю кожної людини вимагають редукції, нейтралізації та знецінення всіх справжніх людських зв'язків з життям. Та сприймаюча поверхня особистісної істоти, яка потребувала контакта з іншою істотою, поступово мертвіє і втрачає чутливість, особистість переходить від ставлення до управління. Ізоляція людини не долається, а лише затушовується. Сучасний колективізм – це останній заслін, за яким людина відгородилася від неминучої зустрічі з собою і від становлення себе Іншим відносно натовпу. «Коли одинак дізнається Іншого у всій його інакшості як самого себе, т. е. як людину, і проривається до цього Іншому ззовні, тільки тоді він прориває в цій прямій і перетворюючій зустрічі і свою самотність» [2, с. 228].

Таким чином, головним в розумінні Іншого і його місця в Місті є розуміння його в першу чергу не як індивіда або члена колективу, а як людину, вимушену взаємодіяти з іншими людьми, навіть якщо це і не доставляє йому задоволення. Нехтувати тіснотою і шумом – привілей людини індивідуального суспільства.

Єдина можливість переміщення Іншого, і в принципі набуття ним якого б то не було стабільного «місця», полягає в занятті їм такої просторово-часової, хронотопічної ніші Міста, в якій він опиниться серед «своїх». Ті локуси і зазори, які не вписуються в ієрархічність «старих» міст, виявляються надзвичайно зручним місцем перетину і навіть деякої «концентрації» нетривіальних індивідів, які можуть бути названі «Іншими».

Саме Місто, як таке, є мостом, що допомагає переміщатися між «рівнями»: від сірості чітко структурованих звичайних міських кварталів до розмаїття та хаотичності карнавалу та ярмарки і назад. У кожній людини, групи – свої локуси, люди живуть не взагалі в просторі, а в локусах простору. Локуси середовища, по суті, є локусами особистісного буття – особистісно значущими місцями, які люди наділяють певним значенням і сенсом. Локус середовища – це конструкція життєвого простору, створена людиною з матеріальних і духовних аспектів екзистенції, натхненне місце. І якщо у людини його немає, то немає жителя, а є лише той, хто проживає на даній території. Локуси середовища зберігають соціокультурний досвід своїх жителів. Є локуси, що підвищують людську гідність, що сприяють особистісному зростанню, а є такі, що принижують і є тривожно-дратівливими.

Можна зробити наступні висновки. По-перше, деформація традиційних міських співвідношень призводить до зміни вектору взаємодії городян з Іншим – маргінальною фігурою, яка служить для формування ідентичності. По-друге, для Інших важливим є не простір як такий, а його певні локуси, тобто місця, що набули характерних рис, що не дозволяють ототожнювати їх з міським середовищем в цілому. І, нарешті, дослідження фігури Іншого у сучасному місті, дозволяють скорегувати онтологічний статус цього феномену і вивести декілька рис, завдяки яким його вивчення спеціалістами у цій сфері може бути спрощено.

Список використаних джерел

1. Баньковская С. Чужаки и границы: к понятию социальной маргинальности // Журнал «Отечественные записки». – 2000. – Вып.6. – С.43–57.

2. Бубер М. Проблема человека // Мартин Бубер. Два образа веры – [пер. с нем. В. В. Рынкевича, под ред. П. С. Гуревича, С. Я. Левит, С. В. Лезова]. – М.: Республика, 1995. – С.157–231.

3. Бубер М. Я и Ты / Мартин Бубер. Альманах «Квинтэссенция» – [пер. с нем. Н. Файнгольда, под ред. В. И. Мудрагея]. – М., 1992. – 163 с.

4. Вальденфельс Б. Топография Чужого. Студії до феноменології Чужого / Бернгард Вальденфельс. – Київ: ППС–2002, 2004. – 206 с. – («Сучасна гуманітарна бібліотека»).

5. Зиммель Г. Большие города и духовная жизнь // Журнал «Логос». – 2002. – Вып.3–4. – С.6–17.

6. Козачинська В. Від я до чужого: обрії «нової суб'єктивності» // Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наукових праць. Серія «Філософія» – 2008. – Вип.414–415. – С.44–48.

7. Левинас Э. Время и Другой. Гуманизм другого человека / Эммануэль Левинас – [пер. с фр. А. В. Парибка]. – СПб.: Высшая религиозно-философская школа, 1998. – 164 с.

8. Пирогов С. В. Феноменологическая социология и урбанистика // Вестник Томского государственного университета. Серия «Философия. Культурология. Филология». – 2004. – Вып.282. – С.97–103.

References

1. Ban'kovskaya S. Chuzhaki i granitsy: k ponyatiyu sotsial'noy marginal'nosti // Zhurnal «Otechestvennyye zapiski». – 2000. – Вып.6. – С.43–57.

2. Buber M. Problema cheloveka // Martin Buber. Dva obraza very – [per. s nem. V. V. Rynkevicha, pod red. P. S. Gurevicha, S. Ya. Levit, S. V. Lezova]. – M.: Respublika, 1995. – S.157–231.

3. Buber M. Ya i Ty / Martin Buber. Al'manakh «Kvintessentsiya» – [per. s nem. N. Fayngol'da, pod red. V. I. Mudrageya]. – M., 1992. – 163 s.

4. Val'denfel's B. Topografiya Chuzhogo. Studiji do fenomenologii Chuzhogo / Bergard Val'denfel's. – Kyiv: PPS – 2002, 2004. – 206 s. – («Suchasna humanitarna biblioteka»).

5. Zimmel' G. Bol'shiye goroda i dukhovnaya zhizn' // Zhurnal «Logos». – 2002. – Вып.3–4. – С.6–17.

6. Kozachins'ka V. Vid ya do chuzhogo: obriji «novoji sub'ektivnosti» // Naukoviy visnik Chernivets'kogo universitetu. Zbirnik naukovikh prats'. Seriya «Filosofiya». – 2008. – Vip.414–415. – S.44–48.

7. Levinas E. Vremya i Drugoy. Gumanizm drugogo cheloveka / Emmanuel' Levinas – [per. s fr. A. V. Paribka]. – SPb.: Vysshaya religiozno-filosofskaya shkola, 1998. – 164 s.

8. Pirogov S. V. Fenomenologicheskaya sotsiologiya i urbanistika // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya «Filosofiya. Kul'turologiya. Filologiya». – 2004. – Вып.282. – С.97–103.

Ryzhkova D. S., postgraduate student of the department of theoretical and practical philosophy of V. N. Karazin Kharkiv National University (Ukraine, Kharkiv), caperucita-roja@mail.ru

The other in the locus of city environment

In the work it is told about the phenomenon of the Other in the format of a modern city. The purpose of this article is to reveal urban spaces from the viewpoint of their influence to the identity of the citizens through a comparison of the «I» with the Other. Urban space can have a variety of semantic content and the different vectors of interaction. There are some places that had virtually no influence to the individuals; at the same time, there are spaces, looking more like spatial paradoxes, gaps and loci, which in some way affect the self-disclosure.

In the article it is also analyzed the relationships of the Others with different groups according to their degree of collectivization/individualization. It is used two main methods – the ontological and phenomenological. Ontological method involves the ascertainment of the existential features of the other; a phenomenological uses a glance to it from the perspective of the subject. At the end it is concluded about the changes in the methods and principles of interaction with Others, as well as the correction of terminological and ontological fullness of this phenomenon.

Keywords: The Other, city, space, world, crowd.

Ryzhkova D. S., аспирантка кафедри теоретическої і практическої філософії, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (Україна, Харків), caperucita-roja@mail.ru

Другой в локусе городской среды

Идёт речь про феномен Другого в формате современного города. Целью данной статьи является раскрытие городских пространств с точки зрения их влияния на идентичность горожан через сопоставление «Я» с Другими. Городские пространства могут обладать разнообразной смысловой наполненностью и разным вектором взаимодействия. Существуют такие места, которые практически никак не влияют на индивидов, в то же время,

существуют пространства, похожие скорее на пространственные парадоксы, разрывы и локусы, которые определённым образом влияют на самораскрытие.

Также анализируется взаимоотношение Других с различными группами в зависимости от степени их коллективизации/индивидуализации. В работе используется два основных метода – онтологический и феноменологический. Онтологический метод предполагает выяснение бытийственных особенностей Другого, феноменологический – взгляд на него с позиции субъекта. В конце сделаны выводы об изменении способов и принципов взаимодействия с Другими, а также о корректировке терминологической и онтологической наполненности данного феномена.

Ключевые слова: Другой, город, пространство, мир, толпа.

* * *

УДК 141.12

Самарський А. Ю.,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії, НУБіП України
(Україна, Київ), a.samarskyi@gmail.com

ПРОБЛЕМА ІДЕАЛЬНОГО В ТРАНСГУМАНІСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ: ПОГЛЯД З МИНУЛОГО

Висвітлюється матеріалістична концепція ідеального в контексті сучасної критики концепції свідомості у трансгуманізмі, що обумовлена стрибкоподібним розвитком NBIC-технологій та наслідками їх впровадження. Це обумовлює необхідність актуалізації та розширення філософської концепції ідеального, зокрема людської свідомості, у контексті можливих небезпек по відношенню до людської особистості, що несе поступ технологій. Дослідження проводиться на предметі відомої у вітчизняній філософії полеміки щодо природи ідеального (мислення, свідомості) та думки, що свідомість визначається нейрофізіологічними процесами мозку, оскільки вона найширше охоплює дану проблематику. Застосовуються компаративний, діалектичний, критичний та герменевтичний методи. Одержані висновки, що матеріалістична концепція, незважаючи на потужну філософсько-теоретичну та експериментальну базу, недостатньо висвітлюється в контексті сучасного трансгуманістичного дискурсу.

Ключові слова: трансгуманізм, свідомість, інформація, ідеальне, матеріалізм.

Науковий та технологічний поступ останніх десятиріч актуалізував проблему співіснування людини та машини. Розвиток робототехніки, її застосування у медицині, можливість інплантування електронних пристроїв у людське тіло призвів до появи нових світоглядів, що пропагують необхідність технологічного втручання в людське тіло з метою покращення його біологічного існування, позбавлення від страждань при хворобах тощо, зокрема імморалізм та трансгуманізм. Проте дані світоглядні течії не обмежуються поліпшенням людської фізіології – в підсумку розвиток технологій має призвести до появи «постлюдини» з принципово іншою свідомістю.

Проте трансгуманісти та іморталісти тісно пов'язують поняття свідомості з поняттям інформації, що дозволяє їм стверджувати про можливість завантаження свідомості в пам'ять комп'ютера. Тому в контексті новітніх ідей філософії науки та техніки необхідно висвітлити точку зору філософської антропології та соціальної філософії щодо феномену людської свідомості. Дослідження та багатобічне висвітлення феномену свідомості може значно допомогти вченим побудувати ефективну стратегію розвитку співіснування техніки та людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показує, що в науковому та філософському світі існує досить некритичне сприйняття бачення феномену свідомості трансгуманістами. Фундатори руху трансгуманістів ототожнюють свідомість з машинним штучним інтелектом. В своїх працях Н. Бостром «Штучний інтелект: можливі шляхи, небезпеки та стратегії» [11], Р. Курцвейл «Як створити розум» [12], Д. Стренталл

«Завантаження свідомості» [1], С. Бемфорд «Підгрунтя концепції трансферізації розуму» [9] відстоюють думку можливості як створення штучного інтелекту, що перевершить людський, так і удосконалення людського за допомогою інплантування чіпів в організм. Також вони вважають, що в майбутньому свідомість можна буде скопіювати до комп'ютера.

Критиків трансгуманізму ведеться переважно з етичних позицій та позицій практичної недосяжності створення штучної чи копіювання людської свідомості (Ф. Фукуяма [10]). Існують також ненаукові критики концепції свідомості у трансгуманізмі: релігійні чи конспірологічні (Лотов А. А. Новая парадигма мировоззрения) [7]. Як правило трансгуманізм критикується за крайню матеріалістичність та відсутність духовних аспектів особистості. Але філософська критика трансгуманізму, що ведеться з матеріалістичних позицій не виявлена. Проте саме такий погляд може значно доповнити повноту бачення даної проблеми.

З цього випливає мета даної роботи: проаналізувавши праці філософів-матеріалістів, що займалися проблемою «матеріальності» свідомості, виявити філософсько-матеріалістичні підгрунтя критики концепції свідомості у трансгуманізмі та вивести проблему на максимально загальний філософський рівень (на кшталт психофізичної проблеми Р. Декарта в класичній філософії). При цьому матеріалом для дослідження обрано радянську матеріалістичну філософію та таку, що хронологічно найближча до сьогодення.

Трансгуманісти не перші, хто запропонував ідею штучного надінтелекту та можливості перенесення свідомості на комп'ютер. Наприклад, що у 60-х роках київський кібернетик В. М. Глушков висував подібні ідею. Взагалі, 60-ті роки ХХ століття відзначились широким захопленням кібернетикою, що спричинило багато дискусій, в т.ч. в філософській сфері. Якщо розглянути запропоноване питання по суті: чи свідомість визначається структурою головного мозку, чи місцем у суспільно-культурній діяльності, то суперечка 60-х у радянській філософії відносно природи свідомості, по-суті є тим самим питанням. Першу т.зв. представляв Д. І. Дубровський, відповідно другу – Е. В. Ільєнков.

Концепція ідеального Дубровського стала об'єктом критики Ільєнкова через велику небезпеку для діалектичного матеріалізму, що в ній зачалася. Розвивається в 70-і роки позитивізм став опанувати умами багатьох філософів. Позиція Дубровського була цілком матеріалістична. Що правда, це був метафізичний матеріалізм зразку Просвітництва.

Спробуємо змалювати концепцію суб'єктивної реальності Д. І. Дубровського в цілому. Він виходить з цілком природного протиставлення категорії ідеального категорії матеріального. Але вже тут категорії розуміються не діалектично – як мільйони разів повторена і відбита у свідомості людська діяльність, а формально-логічно: як набір ознак. Намагаючись знайти, чим відрізняється матеріальне від ідеального, він шукає лише формальні відмінності і зв'язку. Тому ідеальне у нього розуміється не як верхня межа матерії, а як випадкове явище: «Ідеальне необхідно пов'язано з матеріальним (матерією), але навряд чи допустимо стверджувати, що матеріальне необхідно пов'язано з ідеальним» [2, с. 21]. Вимога чітко формально розрізнити ці категорії призводить до